

10. Ο Φρειδερίκος Νίτσε

A1. Ερωτήσεις γνώσης - κατανόησης

1. Ποιο νόημα δίνει ο Νίτσε στην έκφραση *βούληση για δύναμη*;
2. Κατά το Νίτσε η ύπαρξη της αντικειμενικής πραγματικότητας συνιστά μια προκατάληψη του ανθρώπου. Τι εννοεί;
3. Τι εννοεί ο Νίτσε, όταν αναφέρεται στο *αίσθημα της ματαιότητας*;
4. Ποια σχέση βλέπει ο Νίτσε να υπάρχει ανάμεσα στα φαινόμενα που μας περιβάλλουν και στην πραγματικότητα;
5. Να μελετήσετε προσεκτικά το παρακάτω απόσπασμα και να συζητήσετε τη θέση του Νίτσε για την παραπλανητική λειτουργία της γλώσσας:
«Παντού όπου οι πανάρχαιοι άνθρωποι έπλαθαν μια λέξη, πίστευαν πως είχαν ανακαλύψει κάτι. Πόσο διαφορετική ήταν η αλήθεια! Είχαν αγγίξει ένα πρόβλημα και πιστεύοντας ότι το έλυσαν όρθωναν ένα εμπόδιο στη λύση του. Τώρα για κάθε γνώση αναγκαστικά σκοντάφτει κανείς σε πέτρινες, πεθαμένες λέξεις κι επάνω εκεί μάλλον το πόδι σπάει παρά η λέξη»
Νίτσε, *Επιλογή από το έργο του*, μτφρ. Ν. Μ. Σκουτερόπουλος, εκδ. Στιγμή, Αθήνα 1994, σ. 55
6. Τι νόημα δίνει ο Νίτσε στη φράση *βούληση για αλήθεια* και γιατί θεωρεί πως ο άνθρωπος για να διασώσει τη *βούληση ως δημιουργική αρχή* πρέπει να αντιταχθεί στη *βούληση για αλήθεια*;
7. Ό,τι γίνεται στον κόσμο έχει την αιτία του, κατά το Νίτσε, στη βούληση των όντων για δύναμη. Να εξηγήσετε αυτή τη θέση του φιλοσόφου.

A2. Ερωτήσεις σύνθεσης - κρίσης

1. Πώς μπορεί να οδηγείται η βούληση του ανθρώπου σε παράλυση; Να σχολιάσετε την άποψη του Νίτσε και να εκφράσετε και τυχόν δικές σας απόψεις.
2. Ο Νίτσε είχε πει: «Κάθε λέξη είναι μια προκατάληψη» (ό.π., σ. 46). Πώς κατανοείτε τη θέση του Νίτσε ότι η γλώσσα λειτουργεί παραπλανητικά και αποτελεί κίνδυνο για την πνευματική ελευθερία του ανθρώπου;
3. Σας δίνονται τα παρακάτω κείμενα του Νίτσε:

«Ακόμη κι αν είχαμε την τρέλα να πιστεύουμε πως όλες οι γνώμες μας είναι αληθινές, πάλι δεν θα θέλαμε να ήσαν και οι μόνες που θα υπήρχαν: δεν καταλαβαίνω γιατί θα 'πρεπε να ευχόμαστε τη μονοκρατορία και την παντοδυναμία της αλήθειας εμένα θα μου αρκούσε να έχει η αλήθεια απλώς μεγάλη δύναμη. Η αλήθεια πρέπει και μπορεί να παλεύει και να έχει αντιπάλους, και πρέπει κανείς να μπορεί πότε-πότε, με την παρέμβαση του μη αληθούς, να συνέρχεται από αυτήν - διαφορετικά καταντά να μας είναι ανιαρή, αδύναμη, άγουστη και μας κάνει κι εμάς ακριβώς τέτοιους»¹.

ό.π., σ. 69

«Αυτή καθαυτή η αλήθεια διόλου δεν αποτελεί δύναμη - όσο κι αν ο φιλάρεσκος οπαδός του Διαφωτισμού έχει πια συνηθίσει να λέει το αντίθετο! Απεναντίας, η αλήθεια είναι αναγκασμένη να τραβήξει τη δύναμη προς το μέρος της ή να πάει η ίδια προς τη μεριά της δύναμης, διαφορετικά θα εξοντώνεται πάντοτε!»

ό.π., σ. 71

Να απαντήσετε στις εξής ερωτήσεις:

- α) Ποια σχέση έχει η αλήθεια με τη δύναμη, κατά το Νίτσε;
- β) Ποια είναι η δική σας άποψη;

¹ Πρβλ. και την ανάλογη άποψη του Τζον Στιούαρτ Μιλ: «...εάν δεν υπάρχουν κάποιοι που διαφωνούν με ορισμένες πολύ σημαντικές αλήθειες, είναι απαραίτητο να τους επινοήσουμε και να τους εξοπλίσουμε με τα ισχυρότερα επιχειρήματα τα οποία θα μπορούσε να επικαλεστεί ο πιο επιδέξιος συνήγορος του διαβόλου» (John Stuart Mill, *On Liberty*, Penguin Books, ¹⁵1987, σ. 99).

4. α) Ποια άποψη εκφράζει ο Νίτσε για τη βούληση στο παρακάτω απόσπασμα;

β) Πώς κρίνετε την άποψή του;

«Γελάμε με κάποιον, ο οποίος βγαίνει από το δωμάτιό του τη στιγμή που βγαίνει ο ήλιος από το δικό του, και λέει: 'Θέλω να ανατείλει ο ήλιος' και με κάποιον ο οποίος δεν μπορεί να σταματήσει μια περιστρεφόμενη ρόδα και λέει: 'Θέλω να περιστρέφεται' και με κάποιον που τον ρίχνουν κάτω στο πάλεμα κι αυτός λέει: 'Μ' έχουν βάλει κάτω, αλλά θέλω να είμαι κάτω'. Όμως, παρ' όλο το γέλιο μας, κάνουμε άραγε κι εμείς οι ίδιοι τίποτε διαφορετικό απ' ότι οι παραπάνω τρεις, όταν χρησιμοποιούμε τη λέξη θέλω;»

ό.π., σ. 57

5. Οι φιλόσοφοι έχουν τη συνήθεια να μιλούν για τη θέληση σα να 'ταν το γνωστότερο πράγμα του κόσμου ο Σοπενχάουερ μάλιστα μας άφησε να εννοήσουμε ότι η θέληση είναι το μόνο πράγμα που μας είναι πραγματικά γνωστό, πλήρως και καθ' ολοκληρίαν γνωστό, δίχως αφαίρεση ούτε πρόσθεση μου φαίνεται πάντα ότι ο Σοπενχάουερ, σ' αυτήν την περίπτωση όπως και σε άλλες, δεν έκανε παρά ό,τι κάνουν συνήθως οι φιλόσοφοι: υιοθέτησε και τράβηξε ως τα άκρα μια λαϊκή προκατάληψη. Η θέληση μου φαίνεται πριν απ' όλα πολύπλοκο πράγμα, πράγμα που δεν έχει ενότητα παρά ως λέξη, και σ' αυτήν την ενικότητα του ονόματος έγκειται η λαϊκή προκατάληψη που εξαπάτησε την πάντοτε ελαττωματική επαγρύπνηση των φιλοσόφων. Για μια φορά ας είμαστε λοιπόν πιο προσεκτικοί, ας είμαστε λιγότερο φιλόσοφοι, ας πούμε ότι σε κάθε θέληση υπάρχει πρώτα μια πολλότητα συναισθημάτων, το συναίσθημα της κατάστασης από την οποία θέλει να βγει κανείς, εκείνο της κατάστασης προς την οποία τείνει κανείς, η αίσθηση αυτών των ίδιων των διευθύνσεων, «ξεκινώντας από δω», «για να πας εκεί», τέλος μια παρεπόμενη μυϊκή αίσθηση η οποία, ακόμη κι αν δεν κινούμε χέρια και πόδια, μπαίνει στο παιχνίδι θαρρείς μηχανικά μόλις αρχίζουμε να «θέλουμε». Όπως το αισθάνεσθαι, και μάλιστα ένα πολλαπλό αισθάνεσθαι, είναι προφανώς ένα από τα συστατικά στοιχεία της θέλησης, αυτή περιέχει επίσης ένα «σκέπτεσθαι» σε κάθε θεληματική πράξη υπάρχει μια

σκέψη που διατάζει κι ας μην πιστέψει κανείς ότι μπορεί να απομονώσει αυτήν την σκέψη από το «βούλεσθαι» για να πάρει ένα κατακάθι που θα 'ταν ακόμη θέληση. Τρίτο, η θέληση δεν είναι αποκλειστικά ένα σύμπλεγμα αισθάνεσθαι και σκέπτεσθαι, αλλά ακόμη και προπαντός μια αισθηματική κατάσταση, η συγκίνηση του να διατάξεις για την οποία μιλήσαμε πιο πάνω. Αυτό που ονομάζουν «ελευθερία της θέλησης» είναι κατ' ουσίαν το συναίσθημα ανωτερότητας που νιώθει κανείς απέναντι σ' έναν υποδεέστερο. «Είμαι ελεύθερος, αυτός πρέπει να υπακούσει», να τι υπάρχει στο βάθος κάθε θέλησης, μ' αυτήν την τεταμένη προσοχή, αυτό το κατευθείαν βλέμμα το καρφωμένο σ' ένα μόνο πράγμα, αυτήν την απόλυτη κρίση: «Επί του παρόντος, αυτό είναι αναγκαίο, και τίποτε άλλο», η ενδόμυχη σιγουριά πως θα σε υπακούσουν, και όλα όσα αποτελούν ακόμη την ψυχική κατάσταση εκείνου που διατάζει. Το να θέλεις είναι να διατάξεις καθ' εαυτό κάποιο πράγμα το οποίο υπακούει ή για το οποίο νομίζεις ότι υπακούει. Ας εξετάσουμε όμως τώρα την πιο μοναδική ουσία της θέλησης, αυτό το τόσο πολύπλοκο πράγμα για το οποίο ο όχλος δεν έχει παρά ένα μόνο όνομα: αν συμβεί σε μια δεδομένη περίπτωση να είμαστε συγχρόνως εκείνος που διατάζει και εκείνος που υπακούει, καθώς υπακούμε έχουμε την εντύπωση πως αισθανόμαστε εξαναγκασμένοι, σπρωγμένοι, πιεσμένοι να αντισταθούμε, να κινηθούμε, εντυπώσεις που ακολουθούν άμεσα τη βούληση (...) εκείνος που «θέλει» πιστεύει με κάποια βεβαιότητα ότι βούλεσθαι και δραν είναι υπό μια έννοια ένα πράγμα. Αποδίδει την επιτυχία, την εκτέλεση του βούλεσθαι στο ίδιο το βούλεσθαι, και τούτη η πίστη ενισχύει μέσα του το συναίσθημα της δύναμης που φέρνει η επιτυχία. Η «ελευθερία της θέλησης», να ποιο είναι το όνομα γι' αυτήν την πολύπλοκη κατάσταση ευχαρίστησης του ανθρώπου που θέλει, που διατάζει, και που συγχρόνως συγγέεται μ' εκείνον που εκτελεί, και απολαμβάνει έτσι την ευχαρίστηση της υπερπήδησης των εμποδίων εκτιμώντας όμως μέσα του ότι η θέληση ήταν εκείνη που νίκησε τις αντιστάσεις. Στη θεληματική πράξη προστίθεται έτσι στην ευχαρίστηση να δίνεις μια διαταγή, η ευχαρίστηση του οργάνου που την εκτελεί με επιτυχία στη θέληση προστίθενται «υποδεέστερες» θελήσεις, υποδεέστερες και δουλικές ψυχές, το σώμα μας δεν είναι τίποτε άλλο από το συλλογικό οικοδόμημα πολλών ψυχών. Το

αποτέλεσμα είναι εγώ συμβαίνει εδώ ό,τι συμβαίνει σε κάθε ευτυχισμένη και καλοοργανωμένη συλλογικότητα η κυρίαρχη τάξη ταυτίζεται με επιτυχία με τη συλλογικότητα. Σε κάθε βούλεσθαι πρόκειται απλώς για διατάζειν και υπακούειν μέσα σε μια πολύπλοκη συλλογική δομή, φτιαγμένη, όπως είπα, από «πολλές ψυχές» γι' αυτό ένας φιλόσοφος θα 'πρεπε να μπορεί να επιτρέψει στον εαυτό του να εξετάσει το βούλεσθαι από τη γωνία της ηθικής, όπου η ηθική εννοείται ως η επιστήμη μιας κυριαρχικής ιεραρχίας από την οποία γεννιέται το φαινόμενο της ζωής.

ό.π., σσ. 74-76

Αφού διαβάσετε προσεκτικά το παραπάνω κείμενο, να απαντήσετε στα ακόλουθα ερωτήματα:

- α) Σε τι διαφοροποιείται ο Νίτσε από τον Σοπενχάουερ στο θέμα της βούλησης;
- β) Να συζητήσετε στην τάξη εάν και κατά πόσον οι παραπάνω θέσεις του Νίτσε θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν επιλογές του ναζισμού οι οποίες οδήγησαν την ανθρωπότητα σε περιπέτειες και δεινά.

B. Συνοδευτικά κείμενα

1.

- **Ο Νίτσε, χρησιμοποιώντας ποιητική γλώσσα, εξυμνεί τη θέληση για δύναμη.**

Ανάγκη για κυριαρχία: πυρωμένες βέργες για τις σκληρές ψυχές ανάμεσά μας σκληρό μαρτύριο που φυλάγεται για τον πιο σκληρό σκοτεινή φλόγα των πυρών όπου τσιτσιρίζει η ζωντανή σάρκα.

Ανάγκη για κυριαρχία: σκληρός οίστρος που επιβλήθηκε στους πιο επηρμένους λαούς ύβρις κάθε αβέβαιης αρετής ιππότης που καβαλά όλα τα υποζύγια και όλες τις επάρσεις.

Ανάγκη για κυριαρχία: σεισμός που τσακίζει και συντρίβει ό,τι είναι κούφιο ή σκουληκοφαγόμενο: καταστροφική χιονοστιβάδα που κατρακυλάει βρονχόμενη και τιμωρεί τους ασπρισμένους τάφους ερωτηματική αστραπή δίπλα στις πρόωρες απαντήσεις.

Ανάγκη για κυριαρχία: μπροστά στο βλέμμα της ο άνθρωπος σέρονται και γίνεται πιο ταπεινός και πιο δουλικός και πιο ευτελής από το φίδι ή το γουρούνι - ως την ώρα που ξυπνά μέσα του η κραυγή της μεγάλης του Περιφρόνησης.

Ανάγκη για κυριαρχία: φοβερός αφέντης/δάσκαλος της μεγάλης Περιφρόνησης, που κηρύσσει ανοιχτά στις πόλεις και στα βασίλεια: «Εξαφανιστείτε!» ώσπου μια φωνή ξυπνάει μέσα τους που φωνάζει: «Ας εξαφανιστούμε!».

Ανάγκη για κυριαρχία: εσύ που έρχεσαι επίσης να βρεις, μ' όλες σου τις χάρες, τους αγνούς και τους μοναχικούς, εσύ που ανεβαίνεις σε ύψη που έχουν αυτάρκεια, φλογερή σαν αγάπη που έρχεται να ζωγραφίσει στους γήινους ορίζοντες γοητευτικές προοπτικές και πορφυρές ευτυχίες.

Ανάγκη για κυριαρχία: αλλά πώς να ονομάσεις ανάγκη αυτό το μεγαλείο που ενδίδει στη δύναμη; Στ' αλήθεια, δεν υπάρχει τίποτε νοσηρό, τίποτε άπληστο σε παρόμοιες επιθυμίες, σε παρόμοιες υποχωρήσεις.

Ας μη θέλει το μοναχικό μεγαλείο να μένει αιώνια μοναχικό ζώντας απ' τον εαυτό του, ας γείρει το βουνό προς την κοιλιά κι ας κατεβούν προς τα χαμηλά μέρη οι άνεμοι των υψών.

Fr. Nietzsche, Φιλοσοφικά Αποσπάσματα, μτφρ. Ζ. Σαρίκας, εκδ. Εξάντας, Αθήνα 1993, σ. 97